

UNIwersytet Medyczny w Białymstoku
Klinika Otolaryngologii

ul. Marii Skłodowskiej-Curie 24a, 15 - 276 Białystok

tel: (085) 831 82 69, e-mail: otol@umb.edu.pl

Kierownik Kliniki: Prof. dr hab. med. Marek Rogowski

Białystok, 01.02.2024

Dr hab. n. med. Andrzej Sieśkiewicz
Klinika Otolaryngologii
Uniwersytet Medyczny w Białymstoku

Recenzja

**rozprawy na stopień doktora nauk medycznych i nauk o zdrowiu
w dyscyplinie nauki medyczne lekarz Marty Aleksandry Kwiatkowskiej
pt. „Ocena możliwości terapeutycznych pacjentów z zębopochodnym zapaleniem zatok
przynosowych związanym ze zmianami okołowierzchołkowymi „**

Promotor: ppłk dr hab. n. med. Kornel Szczypiński
Wojskowy Instytut Medyczny – Państwowy Instytut Badawczy

Zębopochodne zapalenie zatok zostało wyodrębnione jako podtyp przewlekłego zapalenia zatok, wyróżniający się z grupy zapaleń infekcyjnych nie tylko patogenezą, co sugeruje sama nazwa schorzenia, ale również często obrazem klinicznym, mikrobiologią procesu zapalnego oraz sposobami postępowania diagnostycznego i terapeutycznego. Jest to również typ zapalenia, historycznie rzecz ujmując, zdecydowanie niedoceniany jeśli chodzi o częstość jego występowania. Dopiero bowiem publikacje ostatniego dziesięciolecia wskazują, że zębopochodne zapalenie zatok (ODS) może stanowić nawet od 40 -70 % zapaleń zatok szczękowych.

Zaledwie kilka lat temu międzynarodowe i interdyscyplinarne zespoły eksperckie składające się z laryngologów chirurgów szczękowych i stomatologów zdołały wypracować konsensus dotyczący rozpoznania, które opierać się powinno na ocenie w równym stopniu objawów klinicznych, badania endoskopowego i badań radiologicznych. Należy nadmienić, że wypracowany konsensus nie był jednomyślny, a opublikowane materiały nie zawierają dokładnej charakterystyki radiologicznej i endoskopowej schorzenia. Wciąż brakuje również odpowiednich kwestionariuszy oceniających jednocześnie dolegliwości nosowo-zatokowe i zębowe pacjentów. Nie opracowano schematów postępowania terapeutycznego w ODS oraz zaleceń co do kolejności wdrażania procedur zachowawczych i chirurgicznych w trakcie leczenia.

Przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska pt. „Ocena możliwości terapeutycznych pacjentów z zębopochodnym zapaleniem zatok przynosowych związanym ze zmianami okołowierzchołkowymi” dotyczy zatem tematu jak najbardziej aktualnego i istotnego zarówno w aspekcie badań naukowych jak i praktyki klinicznej.

Układ przedstawionej do recenzji rozprawy jest typowy dla nowego typu prac doktorskich i został przygotowany na podstawie spójnego tematycznie zbioru opublikowanych wcześniej artykułów w recenzowanych czasopismach naukowych:

1. Kwiatkowska M, Szczygielski K, Chloupek A, Panasiewicz P, Jurkiewicz D. The effect of odontogenic sinusitis with periapical lesions on quality of life. *Otolaryngol Pol.* 2021 Oct 28;76(1):13-20. doi: 10.5604/01.3001.0015.4539. PMID: 35380118.
2. Kwiatkowska MA, Szczygielski K, Chloupek A, Szczupak P, Jurkiewicz D. Clinical characteristics of odontogenic sinusitis with periapical lesions. *Am J Otolaryngol.* 2022 Mar-Apr;43(2):103338. doi: 10.1016/j.amjoto.2021.103338. Epub 2021 Dec 16. PMID: 34968816.

3. Kwiatkowska MA, Szczygielski K, Brociek-Piłczyńska A, Chloupek A, Jurkiewicz D. The Influence of Endodontic Lesions on The Clinical Evolution of Odontogenic Sinusitis-A Cohort Study. J Clin Med. 2023 Jan 31;12(3):1103. doi: 10.3390/jcm12031103. PMID: 36769751; PMCID: PMC9918245.

Wszystkie trzy publikacje to oryginalne prace badawcze, w których lekarz Marta Aleksandra Kwiatkowska jest pierwszym autorem, a łączna punktacja przedstawionych publikacji wynosi IF 7,873; MNiSW 310 pkt.

Na całość rozprawy poza przedstawionymi publikacjami dołączonymi w formie załączników składają się: nota informacyjna o miejscu prowadzenia badań wraz z podaniem numeru zgody odpowiedniej Komisji Bioetycznej, wstęp, hipotezy i cele badawcze, materiał i metody badawcze, wyniki, podsumowanie i wnioski, spis literatury oraz streszczenia w języku polskim i angielskim.

Praca napisana jest językiem poprawnym, bez błędów stylistycznych i uchybień edytorskich. Umieszczenie na początku rozprawy wykazu skrótów ułatwia analizę prezentowanych treści i podążanie tropem myślowym autora.

We wstępie autorka przedstawia epidemiologię ODS podkreślając, niedocenianą przez laryngologów, dużą częstość występowania tego schorzenia w grupie pacjentów z zapaleniem zatoki szczękowej. Na podstawie najnowszych doniesień literaturowych, będących efektem prac międzynarodowych grup eksperckich, przedstawiono definicje ODS a także po krótkce, w sposób zrozumiały wyjaśniono patogenezę schorzenia wyraźnie różniącą się od pozostałych infekcyjnych zapaleń zatok.

W rozdziale tym znajdziemy również informacje dotyczące sposobów oceny objawów podmiotowych i jakości życia pacjentów z dolegliwościami zatokowymi i zębopochodnymi. Ponieważ, jak słusznie zauważa autorka, dotychczas nie opracowano ankiet oceniających jednocześnie dolegliwości ze strony nosa i zatok przynosowych oraz jamy ustnej i zębów, skupiono się na przedstawieniu wykorzystanych w pracy kwestionariuszy: Sino-Nasal Outcome test -22 (SNOT-22) oceniający stan nosa i zatok oraz Oral Health-Impact Profile -14 (ORIP-14) służący do oceny zdrowia jamy ustnej.

Zgodnie z wytycznymi grup eksperckich autorka podkreśla znaczenie podwójnej, laryngologicznej i stomatologicznej, oceny chorych diagnozowanych w kierunku ODS. Badanie przedmiotowe, w tym endoskopowe oraz odpowiednie badania radiologiczne oceniane przez dwóch wyżej wspomnianych specjalistów mogą, jak na podstawie przeglądu

literatury sugeruje autorka, pozwolić na postawienie prawidłowej diagnozy i wdrożenie odpowiedniego leczenia.

W dalszej części wstępu analizując sposoby postępowania terapeutycznego na podstawie dostępnych publikacji autorka zauważa, że wybór optymalnej metody leczenia nie jest oczywisty. Wynika to z niewielkiej liczby przeprowadzonych dotychczas badań prospektywnych, badań wielospecjalistycznych oraz braku danych dotyczących charakterystyki radiologicznej czy endoskopowej badanych pacjentów.

Hipotezy i cele badawcze pracy zostały jasno sformułowane i były konsekwencją problemów i kontrowersji dotyczących diagnostyki i leczenia pacjentów z ODS sygnalizowanych przez doktorantkę we wstępie.

Cele pracy obejmowały:

1. Ocenę wpływu objawów zębopochodnego zapalenia zatok przynosowych ze zmianami okołowierchołkowymi (PAL) na jakość życia związaną ze zdrowiem z użyciem standaryzowanych formularzy SNOT-22 i OHIP-14
2. Zdefiniowanie objawów podmiotowych i przedmiotowych zębopochodnego zapalenia zatok przynosowych ze zmianami okołowierchołkowymi na podstawie badań z użyciem standaryzowanych formularzy i oceny endoskopowej, stomatologicznej i radiologicznej
3. Zbadanie jak obraz endoskopowy jamy nosowej, charakterystyka radiologiczna zębów przyczynowych oraz przebyte leczenie kanałowe wpływają na ewolucję kliniczną zębopochodnego zapalenia zatok oraz możliwości regresji zmian po leczeniu zachowawczym.

Przedstawione hipotezy i cele pracy wskazują na spójny i przemyślany plan naukowo-badawczy.

Kolejny rozdział rozprawy to charakterystyka materiału i metod badawczych poszczególnych prac monotematycznego cyklu publikacji lekarz Marty Aleksandry Kwiatkowskiej.

Rozdział ten został opracowany szczegółowo i przejrzysto. Autorka opisała wykorzystane w badaniach kwestionariusze oceny jakości życia, skale zaawansowania zmian obserwowanych w badaniu endoskopowym i radiologicznym. Na uwagę zasługuje fakt wykorzystania do opisu zmian radiologicznych zatok przynosowych zarówno skali Lund-MacKay jak i skali Zinreicha co umożliwiło bardziej precyzyjną ocenę zmian w samej zatoce szczękowej będącej głównym obiektem zainteresowania badaczy. Autorkę pochwalić należy za zebranie

odpowiednio dużych grup pacjentów, (w pracy 2 i 3 grupy te liczyły ponad 60 chorych) co biorąc pod uwagę ilość analizowanych zmiennych przekłada się na jakość badań statystycznych.

Na słowa uznania zasługuje zaplanowanie i prowadzenie badań w formie prospektywnej, co wymagało zaangażowania i pracochłonnej koordynacji działań specjalistów zarówno laryngologii jak i chirurgii szczękowej czy stomatologii oraz niezwykle skrupulatnego i systematycznego prowadzenia dokumentacji.

Niewielką uwagę krytyczną zgłosić mi wypada co do opisu sposobu pomiaru odległości zmiany okołowierchołkowej do dna zatoki, o którym autorka pisze, że był wykonywany „w każdej płaszczyźnie”. Standardowe płaszczyzny rekonstrukcji obrazu w CT – płaszczyzna czołowa i strzałkowa, rzeczywiście pozwalają na taki pomiar, natomiast obraz źródłowy zapisany w płaszczyźnie osiowej nadaje się raczej do oceny odległości w kierunkach przód-tył i lewa-prawa, a nie góra-dół.

Wyniki pracy zostały zaprezentowane, podobnie jak materiał i metoda, w podrozdziałach korespondujących z poszczególnymi pracami badawczymi cyklu przedstawionego do recenzji. Autorka, co wymaga podkreślenia, przeprowadza bardzo pracochłonną analizę zależności pomiędzy wieloma zmiennymi (szczególnie w pracach 2 i 3), na które składają się cechy procesu zapalnego stwierdzane w badaniach podmiotowych, radiologicznych i obserwowane endoskopowo. Wzajemne zależności zmiennych zostały udokumentowane odpowiednio dobranymi testami statystycznymi, a całość została zilustrowana jedenastoma czytelnymi tabelami, co ułatwia analizę danych i wyciągnięcie wniosków.

Rozdział podsumowanie to merytoryczna analiza uzyskanych w każdej z prac badawczych wyników. W tym miejscu za zasadne wydaje mi się podkreślenie znaczenia opublikowania wyników oryginalnych badań własnych w renomowanych i wysoko punktowanych czasopismach naukowych, recenzowanych przez międzynarodowy panel recenzentów, świadczy o ich istotności i dużej wartości merytorycznej.

Niewątpliwą zaletą i nowatorskim podejściem do problemów pacjentów z ODS w badaniach przedstawionych w pracy „The effect of odontogenic sinusitis with periapical lesions on quality of life” jest jednoczesne użycie formularzy laryngologicznych i stomatologicznych oceniających jakość życia tych chorych. Potwierdzono w ten sposób, że pacjenci z ODS wymagają wielospecjalistycznego podejścia diagnostyczno – terapeutycznego.

Analiza wyników pracy „Clinical characteristics of odontogenic sinusitis with periapical lesions” wykazała, że mało charakterystyczne objawy zapalenia zatok takie jak

wyciek z nosa, uczucie zatkania nosa a także ból w obrębie jamy ustnej i zębów, współistniejące cechy zapalenia w badaniu endoskopowym oraz obecność zmian okołowierzchołkowych zębów szczęki w badaniu radiologicznym sugerują endodontyczną etiologię choroby. Autorka sugeruje, że tacy chorzy powinni być konsultowani przez laryngologa oraz stomatologa w celu ostatecznego postawienia diagnozy i wdrożenia właściwego leczenia. Wyniki tej pracy są tym cenniejsze, że stanowią potwierdzenie wniosków wynikający z poprzedniego badania tego zespołu badaczy.

Ostatnia z prac („The Influence of Endodontic Lesions on The Clinical Evolution of Odontogenic Sinusitis-A Cohort Study”) przedstawionego do recenzji cyklu jest dobrze zaplanowaną kontynuacją badań pacjentów z ODS koncentrującą się tym razem na postępowaniu terapeutycznym. Wykazano w niej, że im więcej korzeni dotkniętych chorobą i im bliżej dna zatoki znajduje się szczyt PAL, tym większe prawdopodobieństwo niepowodzenia leczenia zachowawczego i kanałowego. Jest to niezwykle cenny wniosek kliniczny pozwalający na wcześniejsze planowanie leczenia zabiegowego.

Moje zastrzeżenie budzi natomiast używanie określenia „przejaśnienie” w stosunku do „de facto” pociemnienia pewnych obszarów obrazu radiologicznego przy opisywaniu zmian okołowierzchołkowych. Co prawda spotkałem się z tym określeniem w pracach stomatologicznych, lecz z punktu widzenia laryngologa dochodzi tutaj do pewnej sprzeczności, bo jak w takiej sytuacji określić miejsca hyperintensywnego sygnału w obrębie zatoki szczękowej spotykane w zakażeniu grzybiczym?

Wnioski wyciągnięte przez doktorantkę odpowiadają założonym celom pracy badawczej i poparte zostały wcześniejszą analizą uzyskanych wyników i przeglądem dotychczas opublikowanych badań.

Piśmiennictwo obejmuje 38 pozycji, w tym zarówno prace oryginalne, przeglądowe jak i zapisy paneli eksperckich. Dotyczy w przeważającej części najnowszych doniesień naukowych, lecz nie brak tu także publikacji uznawanych powszechnie za kamienie milowe w badaniu omawianego problemu. Stosunkowo niewielka liczba analizowanych doniesień wynika z faktu, że problem poruszany przez doktorantkę w rozprawie doktorskiej wciąż nie jest wystarczająco zbadany, a liczba publikacji dostępnych w medycznych bazach danych jest bardzo ograniczona. Tym bardziej należą się słowa uznania dla doktorantki i promotora pracy za wybór tematu badań.

Praca wpisuje się w nurt badań pogłębiających naszą wiedzę na temat ODS, co jest szczególnie istotne z punktu widzenia opracowywania schematów postępowania diagnostyczno-terapeutycznego tego typu pacjentów.

Podsumowując przedstawiona mi do recenzji rozprawa na stopień doktora nauk medycznych lekarz Marty Aleksandry Kwiatkowskiej pt. „Ocena możliwości terapeutycznych pacjentów z zębopochodnym zapaleniem zatok przynosowych związanym ze zmianami okołowierzchołkowymi,, jest dowodem szerokiej wiedzy doktorantki dotyczącej badanego problemu i jej dojrzałości naukowej. Wykonane przez doktorantkę badania i opracowanie wyników nie budzą zastrzeżeń merytorycznych, a ich interpretacja jest właściwa i świadczy o umiejętności posługiwania się warsztatem badawczym.

Zgłoszone przeze mnie uwagi, właściwie o charakterze dyskusyjnym oraz drobne niedoskonałości gramatyczne nie zmniejszają wartości merytorycznej pracy.

W związku z powyższym stwierdzam, że rozprawa doktorska jako całość spełnia warunki określone w art.190 ust. 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r. poz.743 z późn.zm.) i zwracam się do Wysokiej Rady Naukowej Wojskowego Instytutu Medycznego – Państwowego Instytutu Badawczego o dopuszczenie kandydatki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. med. Andrzej Sieśkiewicz
Specjalista otolaryngologii
chirurgii głowy i szyi
8760103

Dr hab. n. med. Andrzej Sieśkiewicz